

Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri

A General Evaluation on Ecological Feminism / Ecofeminism: Conceptual Analysis, Historical Process and Types

Hacı Özdemir*, Duygu Aydemir**

Öz: Kadın haklarını savunan ve cinsiyet eşitliğine dayalı bir hareket/teori/yaklaşım olan feminizm, ortaya çıkmış olduğu tarihten itibaren dönemsel dönüşümler geçirmekte ve dalgalara ayrılmaktadır. Bu dalgalardaki feminist yaklaşımlar, farklı alanlarda ortaya çıkan cinsiyet eşitsizliğine çözümler sunmaktadır. Bu doğrultuda feminist yaklaşımlardan olan ekofeminizm, savaş dönemi ve sonrasında tahrip edilen doğaya dikkat çekerek ataerkil toplum zihniyetinin kadınları olduğu gibi doğayı da sömürdüğünü iddia etmektedir. Ekofeminizm; kadın ve çevre sorunlarının kaynağının erkek egemen anlayış olduğunu ileri sürmekte ve tahakküme dayalı ilişkilerle örülü bir dünyada eşitlikçi, adaletli, baskısız, yaşanılır bir yaşama ancak çevre sorunlarının feminist bir yaklaşımla ele alınmasıyla erişilebileceğini savunmaktadır. Bu çalışmada ekofeminizmin çıkış noktasını ve ilerleyen süreçte geçirdiği dönüşümleri ele almak ve ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. Literatür değerlendirmesine dayalı olan bu çalışmada; ekofeminizmin gelişim süreci takip edilerek temel iddiaları ve yaklaşımları ortaya koyulmuş ve bu alandaki yazın taranarak ekofeminizmin hangi aşamalara bölündüğü öne çıkarılmıştır. Çalışma ile ekofeminizmin dördüncü dalga feminizm içindeki uygulama alanı da açıklanmaya çalışılarak yazında var olan bu eksikliğe, feminizm ve ekoloji bağlamında katkı sağlamak beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Ekoloji, Ekofeminizm, Doğa, Kadın.

Abstract: Feminism, a movement / theory / approach which is based on gender equality and advocates for women's rights, has undergone periodic transformations and been classified as waves. Feminist approaches in these waves offer solutions to the gender inequality that arises in different areas. In this respect, ecofeminism, one of the feminist approaches, points out that patriarchal mindset has been exploiting both women and nature by indicating that nature was destructed during and after the war. Ecofeminism asserts that patriarchal mindset is the reason behind women's problems and environmental problems and argues that an egalitarian, a fair and livable life without oppression could only be achieved on the condition that environmental problems are addressed with a feminist approach. This study aims to address the origins of

*Bağımsız Araştırmacı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı, haciozdemir555@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2000-117X

** Bağımsız Araştırmacı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı, duygumbs@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7623-8275

ecofeminism and the transformations it will undergo in the future and to make a general evaluation on ecofeminism. Basic principles and approaches of ecofeminism in the context of its historical process are revealed and its classification into different stages are emphasized. Having explored how ecofeminism can be implemented into fourth wave of feminism, this study is expected to contribute to that literature in the context of ecology and feminism.

Keywords: Feminism, Ecology, Ecofeminism, Nature, Woman.

Giriş

Uygar adam der ki: Ben benliğim, ben efendiyim, tüm diğerleri ise öteki – dışarıda, aşağıda, altta, itaatkâr. (...) Ben, ben olanım; geriye kalan, benim uygun gördüğüm biçimde kullanılacak, kadınlar ve vahşi doğadır (Le Guin, 1989; 161).

Ataerkil toplum sistemine ve eril tahakküme bir karşı çıkış olarak feminizm, temelde hem bir teori hem bir hareket hem de bir yaklaşımdır. Hooks (2016: 9) feminizmin tanımını “cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir harekettir” şeklinde yapmaktadır. Feminizm, erkek tahakkümüne ve cinsiyet tabanlı ayrımcılığa verilen mücadelenin adıdır; 18. yüzyılda Aydınlanma Çağı’nın eşitlik, özgürlük fikirlerinden etkilenerek ortaya çıkmıştır ve neredeyse tüm dünyaya yayılmaktadır. Feminizmin en temel amacı, kadının erkekle eşit statüde olmasını sağlamak ve kadını ikincil kılan toplumsallaşma sürecini yapı sökümü uğratmaktır.

Feminizm başlangıcından bu yana tek bir çizgide ilerlememiştir ve dönemsel sosyo-politik olaylar/durumlardan etkilenerek farklı dalgalara bölünmüştür. Feminizmin birinci dalgası; Fransız İhtilali’nden sonra dünya gündemine gelen eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi değerlerin gerekçeleriyle filizlenmiş ve 1960’lı yıllara kadar sürmüştür. 1792 yılında yayımlanan Mary Wollstonecraft’ın “Kadın Haklarının Gereçelendirilmesi” isimli eseri, feminist ideolojiye kaynaklık eden öncü eserlerdendir. Birinci dalga feministler, siyasi bir dönüşüm arayışına girmişler; oy ve eğitim hakkı gibi siyasi haklarda eşitlik talep etmişler ve bu alanda mücadele etmişlerdir. Michel (1995: 50), dönemin feministlerinin taleplerini; “15. yüzyılda ortaya atılan eğitim hakkı ve ekonomik haklara ek olarak, 18. yüzyıl kadınları cinsiyete göre farklılaşan çifte ahlakı reddediyor, siyasal haklarını talep ediyor” şeklinde dile getirmektedir. Kısaca, birinci dalga feministler doğal haklar doktrinine bağlı kalarak doğal haklarda eşitlik aramışlar; akli öncelemişler; kadın ve erkeğin ontolojik olarak benzerliklerine dikkat çekmişlerdir.

1960’lı yıllarda ortaya çıkan ve 1980’lere kadar devam eden ikinci dalga feminizmde ise kadınların örgütlenme konuları ve ortaya konulan cinsiyet eşitsizliği sorunlarının dayanağı değişmiştir (Doğan, 2008). İkinci dalga feministler; kadınların baskı altına alınışı, bunun sebepleri

ile sonuçlarını ortaya koyma, kadınların özgürleşmesi için stratejiler kurma ve çözümler bulma girişimi içinde olmuşlardır. Toplumsal yaşamın ataerki sistemine eleştirilerde bulunmuş ve birinci dalganın eksik bıraktığı “özel alan” konularında seslerini yükseltmişlerdir. Donovan’a (2014: 266) göre “Kişisel olan politiktir!” sözünün hâkim olduğu bu mücadelede, kadınların baskı altına alınmalarının sebebinin ataerki olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca “Anayasada Eşit Haklar Değişikliği”¹, cinsellik ve üreme konularındaki hak ve özgürlükler; ikinci dalgadaki feministler tarafından dile getirilmiştir (Rampton, 2015). Birinci dalgadan farklı olarak bu dalgada, çoğunlukla kamusal/özel alan ayrımının tartışıldığı göze çarpmaktadır: Kadınların kamusal alanın dışına itilerek ev içinde özel alana hapsedildiği, bu durumda da kadının emeğinin görülmediği vurgulanmıştır. İkinci dalga feminizm döneminde, kadınlar üzerinde ortak ülküye işaret eden “kız kardeşlik” kavramı geliştirilmiştir; bu kavram ile kadınların erkekler tarafından ezilmesi karşısında kadınların topyekûn mücadele etmeleri gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca, ikinci dalga feministleri “kız kardeşler” kavramıyla genelleyici bir görüntü çizmeler de ırk ve cinsel tercih gibi farklılıklara karşı bir duyarlılık da geliştirmişlerdir.

1980’li yıllarda postmodernizmden etkilenerek ortaya çıkan üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminizmin yetersiz kaldığı yönlerden doğmuştur. “Bu dalga hareketi yasalara ve politik sürece daha az, bireysel kimlik üzerine daha fazla odaklanmıştır” (Özdemir ve Aydemir, 2019: 1708). Dolayısıyla bu dönemde evrensel kız kardeşlik nosyonu kırılarak genelleyici kadınlık olgusunun yerine farklı kadınlık durumları konuşulmaya başlamıştır. Bu nedenle, dünyadaki bütün kadınların sorunlarının aynı kabul edildiği söylemler eleştirilmiştir. Ayrıca üçüncü dalga feministler, kadınların farklılıklarına dikkat çekmişler; farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde kadınların sorunlarının farklı olabileceğini ve bir yerde sorun olan durumların başka yerlerde sorun olmayabileceğini ifade etmişlerdir. Sevim (2005: 90), “1980’ler feminist teoride postmodern ve çok kültürlülük teorilerinin fark vurgusunu çok yaptığı ve giderek daha özgül ve kadınlar arasındaki farklara dikkat çeken, özellikle ırk, sınıf, etnik ve cinsellik farklarına daha özenli yaklaştığı yıllardır” şeklindeki ifadeleriyle üçüncü dalga feminizmin temel özelliklerine dikkat çekmiştir. Bu noktada, bahsedilen dalgalar arasında bir tezatlık olmadığı; dalgaların birbirini tamamlar şekilde, dönemin şartlarına göre kadın sorunlarını merkezlerine aldıkları belirtilmelidir. Üçüncü dalga feministler, sadece feminist kimlikleriyle var olmamışlardır; farklılıklara verilen önemin artmasıyla kendi kimliklerini feminizmle birleştirerek kadın sorununa eğilmişlerdir. Örneğin Müslüman bir feminist kendi kimliğini de feminizmle kaynaştırarak İslami feminizmi; çevreci bir feminist de ekofeminizm hareketini savunmuştur.

¹ Anayasada Eşit Haklar Değişikliği (The Equal Rights Amendment to the Constitution); 22 Mart 1972 tarihinde, Amerika Birleşik Devleti senatosu tarafından kabul edilmiştir.

Son dalga olarak ele alınabilecek dördüncü dalga feminizm, internet ve teknolojinin yükselişe geçtiği ve postmodern etkilerin toplumsal düzlemleri etkilediği bir dönemde ortaya çıkmıştır. “Dördüncü dalganın başlangıcı Facebook, Twitter ve YouTube’un kültürel dokuyu sağlam bir şekilde sağlamlaştırdığı ve ‘Jezebel’ ve ‘Feministing’ gibi feminist blogların web’de yayıldığı 2008’li yıllara denk gelmektedir” (Özdemir & Aydemir, 2019: 1709). Bu dalga içerisinde feminist derneklerin veya grupların genelde internet özelde sosyal ağlar ve bloglar üzerinden örgütlendiği, uygulama ve çalışmalarını bu yollarla devam ettirdikleri görülmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan ekofeminizmin ise üçüncü dalgada başladığı ve önümüzdeki yıllarda devam edeceği vurgulanmaktadır (Donovan; 2014: 350, 404). Ekofeministler dördüncü dalga feminizmde internet ve teknolojiyle bütünleşerek kadın ve çevre sorunlarına çözüm aramaktadır. Yakın geçmişte internet üzerinden duyurulan ve örgütlenen, kadını ve doğayı bir araya getirmeye çalışan çoğu çalışmanın bu görüşü destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin “Yeşilist herkes için yeşil”² ve “Terra biyogen ekoloji grubu”³ gibi web siteleri; ekolojik yaklaşım ve feminizmi konuşan, bu alanda çalışan ve interneti ekofeminist doğrultuda kullanan internet platformlarından bazılarıdır. Diğer yandan Türkiye’de uygulamaya koyulan “Tarımda Kadın Girişimciliğinin Güçlendirilmesi Programı” (2019), “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayımlı Projesi” (2015) gibi projeler de kadın ve doğayı buluşturan ve kadınlara ekonomik olarak destek sağlayan önemli projelerdir. Diğer önemli bir proje olan Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nin yapmış olduğu “kadınlar yaşasın diye” ağaç dikme etkinliği (2019) ise internet üzerinden duyurulmuş ve katılım gerçekleştirmiştir. İnternetin ekofeminist harekete eklenmesi, ekofeminizmin dördüncü dalga feminizmdeki konumunu açıkça göstermektedir.

Özetlemek gerekirse; feminist dalgalar dört dalga şeklinde günümüze kadar devam etmektedir ve ekofeminizm üçüncü dalga ile dördüncü dalga feminizm içinde değerlendirilmektedir. Feminizmin birinci dalgası köle karşıtı hareketten ve medeni haklardan doğan ve “daha çok Amerika ve Avrupa’da oy hakkı yani eşit vatandaşlık talebiyle ortaya çıkan” (Louis & Halavut, 2011: 15) bir akım olarak tanımlanmaktadır. İkinci dalganın kadınların iş yaşamı ve toplumsal konumları üzerindeki sorunlara eğildiğini ve üçüncü dalganın farklı kadınlar/farklı kadınlık durumlarına dikkat çektiğini söylemek mümkündür. Son olarak dördüncü dalga feminizmin kendini daha çok internet ve sosyal ağlar üzerinden inşa ettiğine ve internet üzerinden devam ettiğine şahit olunmaktadır. Feminizmin bu kadar çok dalgaya ayrılmasının sebebi “global ve lokal düzeydeki değişimlerin; siyasal, sosyal ve toplumsal alandaki etkilerin neticesinde feminist algının; farklı kültürel normlarda, farklı aşamalarda ve farklı zaman

² Yeşilist, herkes için yeşil internet adresi için bkz. <https://www.yesilist.com/>

³ Terra, biyogen ekoloji grubu internet adresi için bkz. <https://terraekoloji.org/hakkinda/>

dilimlerinde meydana gelmesine” (Taş, 2016: 164) bağlanmaktadır. Bu doğrultuda dördüncü dalga feminizmin internet çağına ayak uydurması ve ekofeminizmin de uygulama alanının buraya kayması olağandır.

Ulusal yazındaki çalışmalar incelendiğinde; ekofeminizmin kavramsal olarak açıklamasını yapan ve doğa, çevre, kadın düzlemlerine feminist eleştiri getiren çalışmaların (Üzel, 2006; Berktaş, 2012; Kümbet, 2012; Topgül, 2012) olduğu görülmektedir. Çalışmaların geneli, ataerkilliğin kadın ve doğa üzerindeki tahakkümünü ekofeminist bağlamda sorgulamakta (Gezgin, 2017); ekofeminizmin amaçlarını açıklayarak Türkiye’nin ekofeminist bir yaklaşıma ihtiyacı olduğunu (Tamkoç, 1996) belirtmektedir. Ayrıca düalizm fikrini ekofeminist bağlamda eleştirerek ataerkil tahakkümün kaynaklarından biri olarak görmekte (Türk, 2017) ve roman incelemelerine çevreci bir feminist eleştiri (Arslan Öçal, 2011; Palabıyık, 2019) sunmakta olan çalışmalar mevcuttur. Ancak uluslararası yazına kıyasla Türkiye’deki kadın çalışmalarının ekofeminizm açısından zayıf kaldığı görülmektedir. Çetin’e (2005: 75) göre bu zayıflığın en büyük etkilerinden biri ülkelerin gelişmişlik düzeyinde aranmalıdır: Kadın-doğa ilişkisi gelişmiş ülkelerde ideolojik olarak irdelenirken gelişmekte olan ülkelerde kadınların ve diğer grupların maddi olarak var olma mücadelesine dönüşmüştür.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı; feminist dalgalar içinde ekofeminizmin konumunu, tarihini, kavramsal boyutunu ele alarak ekofeminist yaklaşımları açıklamaktır. Bunun sonunda, bu çalışmanın ekofeminizme dair genel bir değerlendirme yaparak başta ulusal yazın olmak üzere feminist ve ekolojik yazına katkı sağlaması beklenmektedir.

1. Antik Yunan’da ve Klasik Felsefede Kadın-Doğa İlişkisine Bakış

Tarih boyunca mitlerde, destanlarda, gelenek ve göreneklerde ve daha birçok yerde kadın-doğa benzerliği üzerine söylemler var olmuştur. Kadının doğaya benzetilmesindeki en büyük unsurlardan biri kadının doğurganlığıdır. 15-17. yüzyıl felsefesinin öne çıkan düşünürlerinden Bacon’ın (2012: 189) doğanın dişil, bilimin eril olduğunu belirtmesi veya kadınsı doğa nitelendirmelerinde bulunması; kadının doğa ile ilişkilendirilmesine temel bir örnektir. Yine Bacon’ın (2012: 15) “insan, ‘tabiat’ı anlar ve ona hükmeder. Bunu hem nesnelere hem zihne bakarak yapar” şeklindeki ifadeleriyle doğanın tahakküm altına alınmasının gerekliliğini vurguladığı görülmektedir.

Erkeğin kadına üstün tutuluşu yeni bir olgu olmayıp bu olgunun temelleri Pisagorculara kadar gitmektedir: “Cinsiyete, Batı Felsefesi Tarihi’nden bakıldığında Pisagor’un İ.Ö. 6. yy’da karşıtlıklar tablosu adını verdiği eril ve dişil karşıtlıklar, betimlemeye yer vermeyecek kadar ayırım yaratıcı bir özelliğe sahiptir” (Soyşekerci, 2006: 3-4). Pisagorcular düşüncelerini ortaya koyarken

zıtlıklar kümeleri ortaya atmışlardır. Karşıtlıklar tablosundaki zıtlık kümeleri eril/dişil, düz/eğri, aydınlık/karanlık, iyi/kötü, akıl/his gibi çiftlerden oluşmaktadır. Işıklı (2014: 14) bu durumu “birbirine zıt biçimde kurulmuş bu kavram çiftlerinde, ilk önce gelenler her zaman üstün ve değerli görülmüş, ikinciler ise aşağı ve değersiz görülmüştür.” şeklinde ifade etmektedir. Bununla birlikte zıtlıklar kümesinin gelişigüzel bir sistematığı yoktur; söz konusu karşıt taraflardan birinin diğerine üstünlüğü vardır. Eril/dişil zıtlığında da eril olan üstün olarak kabul edilmiştir (Lloyd, 1996: 23).

Filozofların kadını ele alış biçimiyle doğayı ele alış biçimi paralellik göstermektedir. Çimen’e (2011: 48) göre erkeğin güçlü, aktif ve özgür doğasından farklı olarak kadının doğası kırılabilir, bağımlı, edilgen ve itaat eden şeklinde konumlandırılmaktadır. Doğa da aynı şekilde, erkeğin boyunduruğu altında ve onun eline teslim bir vaziyettedir. Bu şekilde doğa ve kadın birbirine benzeyen varlıklar olarak aynı kategori içerisinde değerlendirilmişlerdir. Örneğin Plumwood’a (2004) göre Platon da dişil olanı aklın karşıtı olan doğayla ilişkilendirmiştir. Platon’un bakış açısını benimseyen yaklaşıma göre kadın nasıl aşağılanıyorsa doğa da aynı şekilde sistemli bir biçimde aşağılanmaktadır.

Akıl ve doğa arasındaki ilişki, “kontrol et” ve “tahakküm kur” biçiminde devam etmektedir. Kontrol mekanizmasının öznesi aklın sahibi erkek, kontrol edilen nesne ise doğa ve dolayısıyla kadın olarak tanımlanmaktadır. Aristoteles’in ve Platon’un felsefesi; akılı, doğaya üstün olarak yapılandırılan ve baskıya dayalı hiyerarşik ikilikler üreten bir yaşamı işaret etmektedir. İkilikler yani eril/dişil gibi zıtlıklar; bilgelik, güzellik, sanat, eğitim gibi hemen hemen her yaşam olayı içinde kendine yer bulmaktadır. Bu noktada dişil olan bedenle ve doğayla, eril olan ise akılla bütünleştirilmektedir (Plumwood, 2004). Bu durum adeta birbirini tamamlayan ikilikler olarak dişil olanın yanında, doğanın da tahakküm altına alınmasını ve sömürülmesini aklayan bir sistem olarak gözükmektedir. Aristoteles de Platon gibi erkek ve akılı aynı kategoride, yöneten ve efendi olarak konumlandırırken; kadınlar, duygular, hayvanlar ve doğayı yönetilen, kontrol edilen ve daha aşağı tarafta olan olarak konumlandırmaktadır. Aristoteles bu durumu “cinsiyetler konusunda, erkek doğası gereği kadından üstündür ve kadın ise aşağıdır, erkek yöneticidir ve kadın yönetilen” (1959; 13-14) şeklinde ifade etmektedir. Bu ilişkide aşağıda olan veya yönetilen, yönetenin otoritesini kabul edip ona itaat etmek zorundadır.

Tarihin akışı içerisinde, Orta Çağ’da da Aydınlanma Çağı’nda da kadının aleyhte olan konumu ve kadına yönelik tahakkümcü bakış açısı değişmemiştir. Aydınlanma Çağı’nda pozitivizmin etkisiyle akılı önceleyen anlayışla erkek, akıl ile kadın, duygu ve doğa ile ilişkilendirilerek düalist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kadının bu negatif konumuna itiraz eden

yaklaşım/teori ya da uygulama olarak daha sonra ekofeminizmi de doğuracak olan feminist ideoloji, 18. yüzyılın sonundan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır.

2.Ekofeminizm

Ekofeminizm kavramı ilk defa feminist, aktivist Françoise d'Eaubonne tarafından 1974'te yayımlanan "La Féminisme ou la Mort" (Feminizm veya Ölüm) isimli kitapta kullanılmıştır (Ferry, 2000). D'Eaubonne kitabının genelinde, feminizm ve ekolojik yaklaşımı kaynaştırarak "ekofeminizm" adı altında yeni bir ideolojiden bahsetmiştir. Bu çalışmada "kadınlara yönelik baskı ve doğaya yönelik baskı arasında bağlantı kurulmuş, hem kadın hem de doğanın özgürlüğünün beraber olacağı iddia edilmiştir" (Tong, 2006: 432). Shelia Collins 1974 yılında yayımlanan "A Different Heaven and Earth" (Farklı Bir Cennet ve Yeryüzü) isimli kitabında, cinsiyet eşitsizliklerinin ve ekolojiye verilen zararın sebeplerinin kökenlerini ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, sınıf sömürsü ve ataerkil yapı gibi ortak yapılara bağlamıştır (Collins, 1974). Susan Griffin'in 1978 yılında yayımladığı "Women and Nature" (Kadınlar ve Doğa) ile Carolyn Merchant'ın 1980'de yayımladığı "The Death of Nature" (Doğanın Ölümü) isimli eserlerde benzer noktalara değinilerek kadınlar ve doğa üzerinde kurulan otoritenin ve baskılamının kökenleri araştırılmıştır (Mellor, 1993: 74). Ekofeminist yazar Ruether ise kadınlar ve doğa üzerinde kurulan tahakkümler arasında benzer süreçleri içeren bir bağlantının olduğunu her zaman vurgulamıştır (Ruether, 1975). Ekofeminizm, 1970'lerden itibaren filizlenmiş ve 1980'li yıllarda yüksek sesle tartışılan bir konu hâline gelmiştir.

Ekofeminizm 1980'li yılların başında, akademik bir kadın koalisyonu tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan "Kadın ve Dünyadaki Hayat: Seksenlerde Ekofeminizm" isimli çalıştayla birlikte dünya gündeminde öne çıkmaya başlamış ve bir hareket hâlini almıştır (Arslan Öçal, 2011: 79). Sadece Batı'da değil, farklı kültürlerde kadınlar, doğayı kötüye kullanım ve tahakkümden korumak için dayanışma içinde olmuştur: "Örneğin 1970'lerin başlarında, ormanları korumak için Chipko Hareketi olarak bilinen sosyal, ekolojik bir hareketle birleşen Himalaya altı bölgesinde bir grup Hintli kadın vardı" (Banford ve Froude, 2015: 172). Yakın tarihte de bu tür eylemlerin sadece Avrupa değil farklı coğrafyalarda da yer aldığı görülmektedir. "Yakın dönemde, Sinop'un Gerze ilçesindeki termik santralin kurulmasını engelleyen, Soma'nın Yırca mahallesinde zeytin ağaçlarını korumaya çalışan ya da Rize'de HES'lere karşı duran köylü kadınlar da 'Chipko Hareketini' anımsatmaktadır" (Yılmaz Arslantürk, 2018: 313).

Ekofeminizm, doğal dünyanın sömürülmesi ile kadınların baskı altına alınması arasında bağlantı gören bir harekettir: 1970'lerin ortalarında, ikinci ve üçüncü dalga feminizminin ve yeşil hareketin itici gücüyle ortaya çıkmıştır. Ekofeminizm, feminizmin mücadele ettiği cinsiyetçi

anlayışla mücadele ederken doğa ve çevre sorunlarının da çözümü için uğraşarak feminizmi ve çevreci anlayışı aynı potada birleştirmektedir (Mellor, 1997). Bu noktada, feminizm ve ekolojik yaklaşımların ortak noktalarını ortaya koymak önemlidir. Feminizm ile ekolojik yaklaşımların söz konusu ortak noktalarını şöyle özetlemek mümkündür:

- Ataerkil tahakküm, doğanın tahribi ve sömürülmesinden sorumlu tuttukları rasyonalite ve teknokratik değerler ile ilintilendirilmektedir. Feminizmin, eril bakış açısıyla şekillendirilmiş bilim ve felsefenin insanı ele alışına yönelik eleştirileri ile ekolojik yaklaşımların insanın ekosistemdeki konumuna yönelik eleştirileri aynı doğrultudadır (Soper'dan akt. Üzel, 2006).
- Hem feminizmin hem de “Yeşiller”in üzerinde durduğu ortak noktaya göre; ekosistemin entegrasyonu ve insanla olan karşılıklı bağlılığı gerekli bir ilişkisel etik doğurmaktadır. Bu etik Ruether'e (1975: 189) göre “toplumsal tahakküm ile doğa üzerindeki tahakkümün karşılıklı bağlantısını kabul eden bir çevresel adalet etiği olmalıdır.”
- Ekolojistlerin doğanın sömürülmesine verdiği tepkiler ve doğaya bakışın değişmesi yönündeki talepleri ile feminizmin, kadına yönelik tahakkümün ve dişilikle ilişkilendirilen kalıp yargıların değişikliğine yönelik talepleri paralellik göstermektedir. Aydınlanma düşüncesinin doğayı ve hayvanları insandan daha aşağı varlıklar olarak görmesi ve insan için keşif aracı hâline getirmesi ile, kadınların erkeklerden daha aşağıda konumlanması ekolojik görüş ve feminizmin bir başka ortak noktasıdır (Soper'dan akt. Üzel, 2006: 112- 113).

Ekofeminist ideoloji söz konusu olduğunda; üç temel gelişim yolundan söz edilebilmektedir. İlk yol olarak egemenlik hakkındaki fikirleri inceleyen tarih ve politik teori öne çıkmaktadır. Marksist teorileri inceleyen feministler, egemenliğin yalnızca sermaye birikimi ve üretim ilişkileri bağlamında incelendiği teorilerin iddialarını reddetmiş ve hem doğayı hem de kadınları görmezden gelen bu tür teorilerin yetersizliklerine dikkat çekmişlerdir. İkinci yol ise feministlerin tarih araştırmaları sonucunda kadınların erkeklere tabi olmadığı, dünyanın ve kadınların özgürleşmesi yönünde ortaya koydukları tartışmalar üzerinedir. Üçüncü yol ise çevreciliktir. Schmonsky'a (2012) göre; kamusal politika, teknoloji, bilim ve çevre çalışmalarında kariyeri olan birçok kadın, feminizmle zaten bağlantılıdır. Özellikle kadınlar, kariyer engelleyici konularla ilgilenmekte ve çalışmalarını onlara yeni anlamlar kazandıran ekofeminizme yöneltmeye başlamaktadır.

Feminizm ve çevreciliğin kesiştiği noktaları tartışmak için bir araya gelen kadınlar, kadınlara ve doğaya saygı duyulması gerekliliğinin altını çizerek insanlık tarihi boyunca kadın ile doğanın ilişkilendirildiğini ve ikisinin de baskı altında tutulduğunu ifade etmişlerdir (Plumwood, 2004: 33). Kadın ve doğa, erkek egemen anlayış sonucunda genellikle kaotik, akıl-dışı ve kontrol edilenler şeklinde; erkekler ise genellikle rasyonel ve kontrol eden varlıklar olarak betimlenmişlerdir. Dolayısıyla tarih boyunca doğa ve kadınlar, erkeklerin koyduğu düzenin ve kontrolün altında kalmışlardır. Ekofeministler; bu düzenlemenin erkeklere güç verdiğini ve özellikle ikisinin birbiriyle ilişkili olduğu sürece kadınların ve doğanın sömürülmesine olanak sağlayan hiyerarşik bir yapıya yol açtığını iddia etmektedirler. King (1980) ekofeminist hareketteki kadın ve doğa sorunlarının kaynağını şu şekilde açıklamaktadır:

Eko-feminizm, teori ve pratiğin bütünlüğü ve bağlılığı ile ilgilidir. Yaşayan her şeyin özel gücünü ve bütünlüğünü gösterir... Biz kadınları tanımlayan bir hareketiz ve bu zorlu zamanlarda yapacak özel bir işimiz olduğuna inanıyoruz. Toprağın ve varlıklarının şirket savaşçılarının yıkımını ve nükleer imha tehdidini feminist kaygılar olarak görüyoruz. Bizi kendi bedenlerimiz ve cinselliğimiz üzerindeki haklarımızdan yoksun bırakan ve onlara sahip olmak için birden fazla egemenlik sistemine sahip olan erkeksi zihniyettir (King, 1980'den akt. Salleh, 2018).

Ekofeminist araştırmaların temel amacı, tarihî süreçte kadınlar ve doğa arasında kurulan bağlantıları ortaya koymak ve ortaya koyulan bu bağlantıların eleştirisiyle ataerkil tahakkümü zayıflatmak olmuştur. Ekofeminist aktivistler ilerleyen süreçte, kadınları ve çevrecileri; birlikte çalışmaya, hem kadınlar hem de doğa üzerinde kurulan hiyerarşik yapıları sonlandırmaya, tahakküme dayanan ve eşit olmayan ilişkileri bitirmeye davet etmişlerdir. Bu fikirlerin ortaya çıkmasıyla çevreci gruplar ve feminist gruplar arasında, kendi içerisinde eleştiri sesleri ortaya çıkmıştır. Çevreciler kendi grupları içerisinde, çevreci mücadelede ataerkil unsurları sorgulamayan çevrecileri; feministler ise doğayla kadın arasındaki ilişkiyi sorgulamayan feministleri eleştirmişlerdir.

Ekofeminizm çevreyi önemseyen feministlerin hareketi olarak görünse de bundan çok daha fazlasıdır. Birkeland'a (1993:18) göre ekofeminizmi; "doğaya yönelik sömürünün Batılı eril aklın kadınlara ve kabile kültürlerine yönelik sömürüsüyle olan bağlantısına yönelik bir farkındalık" olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak feminizmin ataerkil bir sistem çerçevesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki çabalarının yanında ekofeminizm; erkek egemen sistemi yıkmayı ve tüm canlıların değerlerini ve onları savunmasız kılan unsurları pozitif yönde yeniden inşa etmeyi amaçlar. Ataerkil bir dünyada cinsiyet eşitliği oluşturmayı ve gelişime değer veren bir toplumda çevreyi öncelemeyi gerekli kılan ekofeminizm; yeni bir dünya düzeninin insan ve kadın, insan ve gezegen ilişkilerindeki iyileştirmede yer aldığını savunmaktadır.

Ekofeministler, ataerkinin ve kapitalizmin doğa ve kadın üzerindeki yıkıcı etkisini daha görünür hâle getirmeye ve buna yönelik çözümler sunmaya çalışırken üretim ve yeniden üretim arasındaki çelişkileri de ele almaktadırlar. Çünkü “üretim ilişkilerindeki değişiklikler ve sosyal ve biyolojik üreme... toplumsal değişimin temelidir” (Carlassare, 2000:90). Örneğin radyoaktivite, toksik kimyasallar ve tehlikeli atıklar insan türlerinin biyolojik üremesini tehdit ettiğinde, ekofeministler bu tehditleri kadınların bedenlerine ve çocuklarına bir saldırı olarak görmekte ve bunlara karşı ayaklanmaktadır. Hane halkı ürünleri, endüstriyel kirleticiler, plastikler ve ambalaj atıkları; kadınların evlerini istila eden ve yaşamlarını tehlikeye atan unsurlar olarak görülmektedir. Bu tür kimyasallar suyu ve besin sistemlerini kirleterek hastalıklara ve doğum kusurlarına yol açar ve kadınların hayatlarını tehdit eder. Ekofeminist gündem; kısa görüşlü ve tek uçlu üretimi ele almak yerine, tüm canlıları birbirine bağlayan ve sürdürülen konjonktürel süreçlere odaklanmaktadır.

Ekofeminist kadınlar; aile tüketim alışkanlıklarını değiştirerek, evsel atıkları geri dönüşüme sokarak ve atık üretimini bertaraf etme yöntemlerini protesto ederek bu tür tehlikelerle mücadele etmektedirler. Geleneksel yaşam biçimlerini korumak, sorumsuz şirketlerden ve çıkarıcı endüstrilerden kaynaklanan ekolojik hasarı tersine çevirmek için hareket etmektedirler. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, istihdam ve iş gücüne katılım ile politik uygulamaların tasarlanarak yürürlüğe girmesi konularını yakından takip eden ekofeministler, geleneksel toplumun kendisini yeniden üretme yöntemlerine meydan okumaktadırlar.

3.Ekofeminizmde Farklı Yaklaşımlar

Ekofeminizm bir feminist hareket olarak/feminizmde olduğu gibi içinde farklı yaklaşımlar barındırmaktadır. Feminizmde liberal feminist teori, kapitalizmin dayandığı liberal ideolojiden beslenmekte ve eşit haklar feminizmi olarak da bilinmektedir. Buna benzer şekilde herkesin kendi üretim potansiyelini en iyi düzeyde gerçekleştirmesiyle en olumlu toplumsal sonuçların alınacağını savunan liberal ekofeminizm, içinde benmerkezci bir düşünce yapısı barındırmaktadır (Plumwood, 2004: 44-45). Bu şekilde devam eden örtük tahakküm yapısı ise kadınları ve doğayı ezmeye devam etmektedir. Liberal ekofeministlere göre çevre sorunlarının sebebi; doğal kaynakların, kimyasal ilaçların ve diğer kirleticilerin yanlış kullanımınıdır. Merchant (1992) liberal ekofeminist yaklaşımda, kadınlara erkeklerle eşit eğitim hakkı verildiğinde; kadınların da erkekler gibi çevrenin iyileştirilmesi, doğal kaynakların korunması ve insan hayatının daha yüksek kalitesi yönünde katkı sağlayacaklarından bahsetmektedir.

Bir diğer yaklaşım olan kültürel ekofeminist anlayışa göre kadın ve erkek arasında doğum, çocuk bakımı, adet dönemi, duyarlılık, his gibi biyolojik temellere dayanan farklılıklar vardır ve

bu nedenlerle kadınlar erkeklerden farklıdır (Merchant, 1992). Kültürel ekofeministler, kadınlar ve çevre arasında bir ilişki kurmayı teşvik etmektedirler. “[A]naerkil bakış içerisinde yer alan, şefkat, tinsellik ve dayanışma gibi özellikler doğa ile özdeşleştirilmiştir” (Yılmaz Arslantürk, 2018: 316). Böylece kadınların toplumsal cinsiyet rolleri (aile hekimi, gıda sağlayıcısı vb.) ve biyolojileri (âdet, hamilelik, emzirme vb.) nedeniyle doğa ile daha yakın bir ilişki içinde olduklarını iddia etmektedirler. Sonuç olarak kültürel ekofeministler, kadın ve doğa benzerliğinin kadınlara doğa hakkında daha duyarlı olma fırsatı sunduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca bu duyarlılığın sonucunda, insanların bir arada yaşaması gereken doğal dünyayla daha doğrudan bir bağlantı kurduğu sürece toplum tarafından ödüllendirilmesi gerektiğini öne sürmektedirler (Miles, 2018). Ekofeminizm, ataerkil toplum yapısının kadını ve doğayı ikincilleştirmesine karşı çıkmaktadır.

Kültürel ekofeminizm, kadın ve doğayı özdeşleştirme eğilimine dair eleştirilere de maruz kalmaktadır. Örneğin Biehl (1991) bu yaklaşımla, kadınların ve doğanın biyolojik olarak bağlantılı olmasının örtük olarak kadınların kültürden ve erkeklerden aşağıda olmasını imlediğini belirtir. Başka bir açıdan da bu görüş erkekler ile doğa arasında mesafe koyulmasının önünü açarak toplumun yarısını oluşturan erkekleri, çevreci ve özgürlükçü bir toplum inşa etme misyonunun dışına itmektedir. Ekofeministler kadın ve doğa arasında kurulan bağın ataerkil tahakkümü yıkmak adına gerekli olduğunu savunur. Carlssare’e (1994: 53) göre kültürel eko-feminizm, kadın ve doğa arasındaki temel ilişkiyi görür ve zulmü kişisel ve daha geniş ölçekte keşfetmek için manevi veya şiirsel modlar kullanır.

Bookchin’in (1996) sosyal ekoloji teorisinin kaynaklık ettiği sosyal ekofeminizm ise toplumu yerelleştirilmiş, insancıl gruplar olarak kabul etmektedir. Sosyal ekofeminizm, toplumsal yaşamın tüm alanlarına nüfuz eden ekonomik ve toplumsal hiyerarşileri yok ederek kadının özgürleşmesini savunmaktadır. Hiyerarşik ilişkilerin devam etmesi, kadınların ve doğanın tutsaklığının devamı anlamına gelmektedir. Yine Bookchin’e (1996) göre ekonomik ve toplumsal tahakkümlerin beslediği toplumsal yapılanmalar sosyal ekofeminizmin temel sorgulama alanlarındandır. Bu yüzden sosyalist ekofeminizm, toplumsal yapılanmalar olarak kapitalist sisteme yönelik eleştiriler barındırmaktadır. Örneğin Atay’a (2015) göre;

Kapitalist sistemden uzaklaşıldığında insan ve doğa özgürleşecek ve üretim araçları mülkiyeti ortadan kaldırılacaktır. Eko-sosyalizm, sınırsız büyümenin mümkün olduğunu savunan kapitalist sistemi reddederken; devletin olmadığı, özyönetime dayalı, insancıl, eşitlikçi ve demokratik bir toplum anlayışını alternatif olarak sunmaktadır (Atay, 2015: 22).

Sosyalist ekofeminist ideolojiye sahip olan Mary Mellor (1993) “Sınırları Yıkmak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru” (Breaking the Boundaries-Towards a Feminist Green

Socialism) isimli kitabında, sosyalist ekofeminizmin temellerini atmıştır. Kitapta feminizm, ekoloji ve sosyalizmi birleştiren bir yaklaşım ve hareket ileri sürülmektedir (Mellor, 1993). Sosyalist ekofeminist ideoloji, sosyal ve ekolojik değişimleri analiz ederek ve eşit bir toplum ve hayatın sürdürülebilirliğine öncülük edecek, sosyal hareketleri savunmaktadır. Sosyalist ekofeminizme göre doğa ve insan bağlantısı, sosyal ve tarihsel olarak kurulmuştur ve doğa, insan çabası ile değiştirilerek dönüştürülmüştür. Doğa, üretim ve üreme ilişkileri tarafından egemenlik altına alınarak sömürülmüş ve insana hizmet sağlamak üzere konumlandırılmıştır.

Yine doğa, hayatın temeli olan beslenme, giyinme, barınma, enerji gibi materyalleri sağlayan bir kaynak olarak ele alınmıştır. Sosyalist ekofeminizm, hem doğanın hem de insanın üretimde etkin olduğunu kabul etmekte ve mekanik değil, diyalektik sistemleri savunmaktadır. Merchant'a (1992) göre sosyalist ekofeminist düşünce, bir ekofeminist sosyal dönüşümün nasıl olacağını tartışmakta ve buna yönelik uygulama alanları sunmaktadır. Ayrıca kapitalist sistem eleştirilmekte ve ataerkil ilişkilerin kaynağı olarak görülmektedir. King'e (1990: 115) göre sosyalist ekofeminizm; mekanistik bilimi ve doğaya olan davranışını eleştirmekte ve tarihte toplumsal cinsiyet analizinin eksikliğini ve kadınların rolünün ihmal edilmişliğini vurgulamaktadır: Kadınların duygusal, erkeklerin akıllı olarak tezat biçimde konumlandırılmasına karşı çıkmakta, doğa ve kadın sorunlarının çözümünün çevre sorunlarının feminist bir yaklaşımla irdelenmesiyle gerçekleşeceğini savunmaktadır.

Marksisizme benzer şekilde Marksist ekofeminizm, doğayı tüm yaşamın maddi temeli olarak ele almaktadır. Doğa, insan kullanımı için bilim ve teknoloji tarafından kontrol altına alınarak dönüştürülmüştür. Marksist ekofeminizm, doğal kaynakların kapitalizm tarafından kontrolünü, malların ve kazançların kullanılmasını konu edinmekte ve eleştirmektedir. Marksist ekofeminist ideolojiye göre; doğal kaynakların bütün kadın ve erkekler için eşit bir biçimde kullanılması, doğal kaynakların işçiler tarafından kontrol edilmesi, gereğinden ve ihtiyaçtan fazla üretimin yapılmaması ancak sosyalist toplum aracılığıyla mümkün olabilir. Bu durum aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki toplumsal eşitliği de sağlamaktadır (Merchant, 1992).

Radikal ekofeministler; ataerkil toplumun, her ikisini (doğayla kadınları) de baskı altına alıp kontrol etmek için eşitlediğini iddia etmektedirler. Plumwood (2004: 50) bu durumu; "kadınların 'doğaya yakınlığı' büyük ölçüde güçsüzlüklerinin ve kültürden ve doğayı tahakküm altına almanın teknolojik araçlarından dışlanmalarının bir sonucu ise, güçsüzlüğün ürünü olan bu özelliklerin olumlanması sahici bir kurtuluş alternatifi sunmayacaktır" şeklinde açıklamaktadır. Bu amaçla, radikal ekofeminizm, kadın ve doğa arasındaki ilişkilere son vermek amacıyla, ataerkil tahakküm yapılanmasının incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kuramcıların hareket

noktası hem kadınların hem de doğanın olumsuz bir mahiyette ve metalaştırılarak ilişkilendirildiğidir (Miles, 2018). Ekofeminizm radikal yönünü, feminizm ve ekolojinin radikal kuramlarından almaktadır. Gerek kadına gerekse doğaya tahakküm ve her ikisinin de sömürülmesi sorunsalının toplumsal ve kültürel alanda bir dönüşüm ile aşılabileceği savunulmaktadır. Radikal ekofeminizm tüm hiyerarşi biçimlerinin yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Ancak feminizmin tüm arzusu kadına, aynen erkeğin olduğu gibi patron olma şansını elde etme imkânı yaratmaksa, o zaman feminizmin kendi idealleri ile çelişkiye düştüğü de ileri sürülmektedir. Radikal ekofeminizme göre kadını özgürleştireceği iddia edilen "eşit fırsat" kökenli liberalizm ideali, böyle bir sistemde çalışan kadınların ya da erkeklerin, patronları tarafından baskı altında tutulacağı gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu sebeple, radikal ekofeminist ideolojinin temel amacı, erkek egemen düzen dolayımında eşit katılım elde edip düzen içinde erimek değil; buna direnmek, bunu yıkmak ve değiştirmektir (Plumwood, 2004). Böylece radikal ekofeminizm kadın ve doğa benzerliğini aşmayı, ikili karşıtlıkların yapı sökülmesini ve değişim için direnmeyi kadın ve doğa sorunlarının çok daha derinlikli çözümü için gerekli kılar.

Sonuç

İnsanlık tarihi boyunca kadın ve doğa erkek egemen anlayış tarafından kontrol altına alınmış ve metalaştırılarak sömürülmüştür. Kadın ile doğa, Antik Yunan'dan beri birbiriyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Kadının bedeni ve emeği ile üretim işlevini görmesi ve doğanın üretim sağlama işlevi eş tutularak bir sömürü aracı hâline getirilmektedir. Birbiriyle bağlantılanan doğa ve kadın, süreç içerisinde maruz kalınan durumlar açısından aynı sorunların merkezinde ve bu sorunlardan olumsuz yönde etkilenen taraf olmaktadır. Söz konusu sorunlar, ataerkil toplum zihniyetinin kadın ve doğaya karşı sahip olduğu tahakküme dayalı anlayış sebebiyle oluşmaktadır.

Feminizm 18. yüzyıldan itibaren kadınlar üzerinde kurulan tahakkümü dile getirip tartışmaya açmıştır. Kadınların ikincilleştirilip baskı altına alınması, bedenleri üzerinde söz sahibi olamamaları, toplumsal rol ve sorumluluklarda eşitsiz bir konumda olmaları erkek egemen sistemin eşitsiz, adaletsiz, sömürüye dayalı anlayışı sebebiyle var olmaktadır. Eşitsizlik ve tahakküm sisteminin zemini geniş olduğu için kadın sorunu feminist harekette farklı yaklaşımlarla ele alınmaya başlanmıştır. Örneğin siyasal düzlemdeki cinsiyet eşitsizliğiyle liberal feminizmin; cinsiyet temelli ücret eşitsizliğiyle Marksist/sosyalist feminizmin, ırka dayalı eşitsizlikle siyahi feminizmin, internet ve teknolojiye dayalı cinsiyet eşitsizliğiyle siberfeminizmin mücadele etmesi gibi her feminist yaklaşım birbirini tamamlar şekilde cinsiyet eşitsizliğini ele almaktadır. Böylece 20. yüzyılda ideolojisi genişleyen ve fraksiyonlara ayrılan feminizm, kadın sorununa farklı noktalardan bakan çeşitli feminist dalları doğurmuştur. Özellikle postmodernizmin etkisiyle

dallara ayrılan feminist ideolojide; radikal, Marksist, sosyalist, İslamî, varoluşçu, kültürel, ekofeminizm gibi kadın sorununu farklı bağlamlarda ele alan dallar gelişmiştir.

Üçüncü dalgada oluşmaya başlayan ve dördüncü dalga feminizmde hâlen devam eden ekofeminizm hareketi; bozulan, tahrip edilen doğanın onarılması için mücadele vermektedir. Son dönemde küresel ısınma, doğal afetlerdeki artış, ekonomik krizler ve toplumun bozulmasının temeli, doğanın sömürülmesinde görülmektedir. Dördüncü dalga feminizmde internet ve sosyal ağlar üzerinden örgütlenen, bilgi akışı sağlayan, uygulama alanları sunan ekofeminizm, kadın ve doğayı birbirini destekleyen bağlamlarda ele almaktadır.

Ekofeminizm, kadını baskılayan erkek egemen anlayışın doğayı da sürekli kontrol altına alıp kendi isteği doğrultusunda dönüştürme arzusu içinde ekolojik sorunlara sebep olduğunu iddia etmektedir. Bu noktada kadın ve doğaya yönelik sorunların birlikte ele alınarak erkek egemen anlayıştan kurtarılmasıyla kadın sorunlarının ve ekolojik sorunların çözüleceğini savunmaktadır. Ekofeministler, doğaya ve kadına karşı tahakkümün olmadığı bir dünya hayaliyle feminist ideoloji ve ekolojik unsurları aynı potada kaynaştırarak eşit, adaletli ve baskıdan uzak bir dünya talep etmektedirler.

Summary

Feminism has been the name of women's resistance to male domination since ancient times. The problems posed by each age and society in terms of gender and the solutions feminism puts forwards constitute different feminisms. So it is common to talk about the four stages of modern and postmodern feminism.

The first wave of feminism sprouted from the abolitionist movement and its proponents believed that their opposition to slavery had moral responsibility. They struggled not only for women to gain the right to vote but also for equal opportunities for education and employment and the right to own property. In addition, the second wave of feminism began in the 1960s and continued into the 90s. This wave emerged in the context of the anti-war and civil rights movements and the increasing personal awareness of various minority groups around the world. They stated that women were pushed out of the public sphere and imprisoned in the private sphere within the house, in which case their labor was not seen. However, third wave movement of feminism focuses less on laws and the political process, more on individual identity. They determined their ideologies on the grounds that women have many different colors, ethnic origins, nations, religions and cultural backgrounds. Lastly, as the current wave, the fourth feminist wave forms itself mostly through the internet and social networks. It is clearly seen that activist feminist

women are now organizing themselves on social networks, making their discourse on these platforms, and providing their defense and support.

The subject of this work ecofeminism started in the third wave and continued in the fourth wave feminism. In fourth wave feminism, ecofeminists integrate with the Internet and technology to seek solutions to women and environmental problems. In this sense, it includes formations that bring women and nature together through various projects, and that place more women in environmentalist movements. Similar to feminism, ecofeminism is not only one direction or one way. There are different types of ecofeminism like liberal ecofeminism, socialist ecofeminism, cultural ecofeminism and radical ecofeminism. Every type of ecofeminism looks for solutions for women's problems and environmental problems in different aspects. In this technological era, within the effects of fourth wave feminism, ecofeminism is narrated more on the internet. There are many websites or organisations on the internet to unite women together to do something beneficial for nature. They all aim to reduce the negative effects of global warming which is caused by abuse of nature.

Basic principles and approaches of ecofeminism in the context of its historical process are revealed and its classification into different stages are emphasized. Having explored how ecofeminism can be implemented into fourth wave of feminism, this study is expected to contribute to that literature in the context of ecology and feminism.. For this reason descriptive analysis was used. At the end of this study, it is observed that ecofeminism is more than an understanding which supports the common specialities. At the end of this study, it is seen that ecofeminism is more than an understanding which supports the common specialties between woman and nature. In fact; it is understood that this belief helps and feeds the idea of male dominance.

Kaynakça

- Aristotle (1959). *Politics* (çev. H. Rackham). Massachusetts: Harvard University Press.
- Arslan Öçal, K. (2011). *Dişil dil ve ekofeminist bağlamda Latife Tekin ve Muinar* (Yüksek Lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atay, H. (2015). Kapitalizmden çıkış denemesi Cochabamba halk mücadelesi. *Vira Verita*, 9(1): 19-39.
- Bacon, F. (2012). *Novum organum: Tabiatın yorumu ve insan alemi hakkında özlü sözler*, (çev: S. Önal). Ankara: Say.
- Banford, A. & Froude, C. K. (2015). Ecofeminism and natural disasters: Sri Lankan women post-tsunami. *Journal of International Women's Studies*, 16(2), 170-187.

- Berktaş, F. (2012). Ekofeminizm ya da yüreğin iyimserliği. *Ağaçkakan*, (28), s.73-76.
- Biehl, J. (1991). *Finding our way: Rethinking ecofeminist politics*. New York: Black Rose Books.
- Birkeland, J. (1993). Ecofeminism: linking theory and practice. In Greta Gaard (Ed.) *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Philadelphia: Temple University Press. 13-60.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru* (çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Carlassare, E. (1994). Destabilizing the criticism of essentialism in ecofeminist discourse. In *Capitalism, nature, socialism*, 5, 3(19), s. 220-234.
- Carlassare, E. (2000). Socialist and Cultural Ecofeminism: Allies in resistance, *Ethics&Environment*, 5 (January), 89-106.
- Collins, S. D. (1974). *A different heaven and earth*. Valley Forge, Pennsylvania: Judson Press.
- Çetin, O. B. (2005). Ekofeminizm: Kadın- doğa ilişkisi ve ataerkillik. *Sosyoekonomi*, 1, s. 61-76.
- Çimen, D. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Televizyon Reklamlarında Kadın* (RTÜK Uzmanlık Tezi), Ankara.
- Doğan, C. (2008). Yeni sosyal hareketler ekseninde feminizme bakış. *Sosyoloji Notları*, (5), 29-36.
- Donovan, J. (2014). *Feminist teori*. İstanbul: İletişim.
- Ferry, L. (2000) *Ekolojik yeni düzen*. İstanbul: Y.K.Y.
- Gezgin, E. (2017). Kadın ve doğa üzerindeki tahakküme alternatif bir bakış: Ekofeminizm üzerine bir değerlendirme. *Border Crossing*, 7, 2, s.395-412. Erişim Adresi: tplondon.com/bordercrossing.
- Griffin, S. (1978) *Women and nature*. London: The Women's Press.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika*. İstanbul: bğst.
- Işıklı, Ş. (2014). Kadına tahakküm ya da eril usun tavırları, *Akademik Bakış Dergisi*, 43, 1-31.
- King, Y. (1990). Healing the wounds: Feminism, ecolog and nature/culture dualism. In A. M. Jaggar and S. R. Bordo (eds.) *Gender/body/knowledge: Feminist reconstructions of being and knowing*, (p. 115-144). New Jersey: Rutgers University Press.
- Kümbet, P. (2012). *Ekofeminizm: Kadın, Kimlik ve Doğa, Ekoeleştirir: Çevre ve Edebiyat*. S. Opperman (Ed.), Ankara: Phoneix.

- Le Guin, U. K. (1989). *Dancing at the edge of the world: Thoughts on words, women, places*. New York: Grove Press.
- Lloyd, G.(1996) *Erkek akıl* (çev: M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Louis, M. V. & Halavut, H. (2011). *İstanbul-Amargi feminizm tartışmaları*. İstanbul: Amargi yayınevi.
- Mellor, M. (1993) *Sınırları yıkmak: Feminist yeşil bir sosyalizme doğru*. İstanbul: Ayrıntı.
- Mellor, M. (1997). *Feminism and ecology*. New York: New York University Press
- Merchant, C. (1992). *Ecofeminism, radical ecology, the search for a livable world*. New York: London, Routledge.
- Michel, A. (1995). *Feminizm* (çev. Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miles, K. (2018). Ecofeminism. <https://www.britannica.com/topic/ecofeminism#ref1187989> (Erişim Tarihi: 02.01.2019).
- Özdemir, H. & Aydemir, D. (2019). Dördüncü dalga feminizm üzerine. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(32): 1706-1711. DOI: <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1368>.
- Palabıyık, B. (2019). 1980 sonrası kadın yazarların romanlarında çevreci feminizm (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve doğaya hükmetmek* (çev. B. Ertür). İstanbul: Metis.
- Rampton, M. (2015). *Four Waves of Feminism*. <https://www.pacificu.edu/about/media/four-waves-feminism>. (Erişim Tarihi: 15. 11. 2019).
- Ruether, R. R. (1975). *New woman new earth*. Minneapolis: Seabury Press.
- Salleh, A. (1980). *What is ecofeminism?*. <http://www.wloe.org/what-is-ecofeminism.76.0.html> (Erişim Tarihi: 02.01.2019).
- Schmonskey, J. (2012). *The growing importance of ecofeminism*. <https://voicesforbiodiversity.org/articles/the-growing-importance-of-ecofeminism> (Erişim Tarihi: 02.01.2019).
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan.
- Soyşekerci, S. (2006). Cinsiyet ayrımcılığı olarak üstün erillik olgusunun aile işletmelerindeki etkisi: kuramsal bir bakış. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), Sayı; 2, 1-26.

- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, sayı 4, 1996, ss. 77-84.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik hassasiyetler*, s.163- 175.
- Tong, P. R. (2006). *Feminist Düşünce* (çev. Z. Cırhinoğlu). İstanbul: Gündoğan.
- Topgül, S. (2012). Kadın ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27: 71-83.
- Türk, S. M. (2017). Ekofeminizm ve düalizm fikri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, s. 377-392.
- Üzel, E. (2006). *Feminizm ve doğa ekseninde ekofeminizm* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz Arslantürk, A. (2018). Çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü: Ekofeminizm. *Social Science Development Journal*, 11(3), 312-324.